

ALKUMETSÄ

PENTTI LINKOLAN SYDÄNMAILLA

Anneli Jussila

DOCENDO

Anneli Jussila

Valokuvat Taneli Eskola

Alkumetsä

PENTTI LINKOLAN
SYDÄNMAILLA

DOCENDO

Ensimmäinen painos

© Anneli Jussila ja Docendo, 2025
Docendo on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki
www.docendo.fi

Etukannen idea: Taneli Eskola
Kansi: Justine Florio/Taittopalvelu Yliveto Oy

Graafinen suunnittelu ja taitto:
Päivi Veijalainen / Huhtikuu

Kuvat: Taneli Eskola ellei toisin mainita

Kartat: Kaarina Helenius Anneli Jussilan ideoiden pohjalta

ISBN 978-952-850-398 9
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@docendo.fi

Sisältö

Alkusanat	5
Askelmerkkejä	7
Sinisen ja vihreän kirjoma maa	13
Ihminen maisemassa	19
Mikä maisema?	24
Maisemasta taiteessa ja kirjallisuudessa	29
Alkumetsää etsimässä	39
Alkupuut	50
Alkumetsän opetukset	59
Ui-majavan-kanssa	63
Pentti Linkolan sydänmailla	67
Pentti Linkolan maantiede	70
Muistin aisteilla	74
Kulttuurimaisema – luonnonmaisema	75
Lintumaisemia	78
Järvet ja niiden kalastaja	83
<i>Rantojen kulttuurimaisemat</i>	93
<i>Taiteilijat kiinnostuvat Vanajanselän maisemista</i>	98
Kukkivat niityt	100
Talot, töllit ja kartanot	105
Romantisoidusta metsästä todellisuuteen	107
Maisemaan kätkeytyvä "himmeä hehku"	113
Osana maisemaa – monumentaalinen aika	116
Takaisin metsään	121
Luontotyyppi ja metsätyyppi	124
Metsämaa	127
Lehto	129

Lehtomainen kangas eli ketunleipämetsä	138
Tuore kangas eli mustikkametsä	153
Puolukkametsä	163
Harjut	171
Kanervametsä	178
Jäkälämetsä ja kalliometsä	184
Jyrkäne, rotko, louhikko, isot kivet	191
Korpi, räme ja neva	196
Lähteet	200
Vesistöt ja rannat	203
Niityt, perinnemaisemat	209
Ihmisen merkkejä ikimetsässä	215
<i>Metsätiet ja polut</i>	215
<i>Autiotallot, pihapiirit</i>	220
<i>Metsän salakirjoitusta</i>	223
<i>Maaginen metsämaisema</i>	226
Monimuotoisuus?	233
Polkuja eteenpäin	237
Kohti luonnontilaa	242
Alkumetsien keitaat	249
Viitteet	253
Kirjallisuutta, lähteitä	254
Kiitokset	256

Alkusanat

KUN RYHDYIN SUUNNITTELEMAAN tätä kirjaa, minulla oli mielessä kolme näkökulmaa. Ensinnäkin, halusin käydä ”kirveenkoskemattomassa” metsässä, selvittää onko sellaista enää olemassa vai onko se pelkkä myytti. Minua vetivät puoleensa vanhat suojelualueet, jotka ovat jo rauhoitushetkellä olleet ikivanhaa metsää. Joillakin niillä käymiseksi tarvitsin erillisen luvan Metsähallitukselta. Olisiko noilla alueilla mahdollista päästä maankamaramme ”alkumetsän” jäljille? Samalla halusin pohtia, onko olemassa sellaista kuin *luonnontila*. Jotkut metsähistorioitsijat ovat sen kiistäneet, kuten on ajoittain kiistetty *luonnon* olemassaolo – erään koulukunnan mukaan kaikki on vain ihmisen kulttuurimaisemaa.

Toisena näkökulmana mielessäni oli metsämaisema yksittäisen ihmisen kokemuksena. On olemassa ihmisyksilöitä, joiden persoona itsessään on kulttuuria luovaa ja joiden suhde maisemaan vaikuttaa vahvasti ympäristöön ja yhteisöön. Semiotikko Henri Broma on kutsunnut tällaisia hahmoja katalysaattoripersoniksi. Tähän kirjaan valitsin kokijaksi Pentti Linkolan (1932–2020), joka on Suomen tunnetuimpia luonnonsuojelijoita. Hän on kirjoituksissaan kuvannut elävästi itselleen merkityksellisiä maisemia. Linkolan jalanjäljistä ovat versionneet muun muassa Luonnonperintösäätiö ja huomattava määrä luonnon turvapaikkoja.

Linkolan näkemyksiä maisemista ei ole aiemmin juuri tarkasteltu, on keskitytty häneen ajattelijana, luonnonsuojelijana tai provokaattorina. Uusi tutkimusala ympäristöbiografia tutkii kulttuurisesti vaikuttavien ihmisten suhdetta maisemiin heidän elämäkertansa kautta. Tässä kirjassa tarkoitukseni on luodata muun muassa sitä, miten erilaiset maisemat ilmenivät Linkolan elämän eri vaiheissa, hänen toimissaan ja esseissään.

Nämä pohdinnat johtivat minut takaisin metsäretkille, katsomaan millaisia ovat uusimmat, yksityismaille perustetut suojelualueet, erityisesti Linkolan aikaan saattamat. Miten ne eroavat talousmetsistä, miksi niitä on kannattanut suojella, ja miten luonnon monimuotoisuus ilmenee näillä alueilla? Voiko monimuotoisuuden nähdä omilla silmillään, ja onko sillä jotain tekemistä alkumetsän kanssa?

Puiden ylläpitämä elollisten kirjo kertoo metsästä suurena eloyhteisönä. Tätä näkökulmaa silmällä pitäen olen ryhmitellyt eri suojelualueet tai niiden osat luontotyypeittäin kulkiessani monilla metsäretkillä. Ekologia, luontotyyppi eli ekosysteemit, kuten muukin luontotieto, muodostavat tämän kirjan sivuilla perustan maiseman hahmottamisessa. Lisäksi taide, kulttuuri, historia, kirjoitukset metsästä rakentavat maisemakokemusta, kansanperinteen ohella. Tarkoitukseni on lähestyä metsää kokonaisvaltaisesti. Metsä ei ole jokin ulkopuolinen, johon katson, eikä ainoastaan tiedon kohde, vaan osa olemassaoloni, tila johon kulkea ja liittyä. Maisema on myös minun elinpiiriäni – samalla sisäinen mielentila, sielun metsämaisema.

✱

Kirjan upeista valokuvista on suurelta osin vastannut Taneli Eskola, joka on ollut mukana useilla retkilläni mutta tehnyt niitä myös omin päin.

Lämmin kiitokseni hänelle ja muille kanssakulkijoille!

Hämeenlinnassa 17.5.2025

Anneli Jussila

1

Askelmerkkejä

*"Luonto on täynnä
lukemattomien elollisten olentojen
pällekkäisiä maisemia."*

VAELLAN KOHTI NÄKÖALAPAIKKA. Lempeä tuuli kahisuttaa koivujen ja haapojen lehtiä, vihreänkultaiset valot ja varjot tanssivat polulla. Kulku käy läpi lehtevän lehdon, missä tervalepät levittävät suloista alkukestäistä tuoksuaan. Ympärillä kasvaa pähkinäpensaita, tuomia, raitoja, pihlajia, terttuseljoja, ja vähän ylempänä näkyy paksuja, punertavarunkoisia, matalahkoja mäntyjä. Jokaisella puulla ja pensaalla on tässä vaiheessa kesää oma vihreän sävynsä.

Metsä on niin rehevä, että järvi näkyy vain paikoin, mutta siellä täällä vesi kimaltelee ja liplattaa runkojen takana. Tunnen nenässäni hämäläisen järven läheisyyden – tunnistaisin tuon lempeän tuoksun missä tahansa. Lehtokerttu lavertelee hyväntuulista, solisevaa säettä, ja selällä huutelevat kalalokit.

Nousen lehdosta seuraamaan polkua, joka johdtaa niityn yli rinteeseen. Niitty on jätetty oman onnensa nojaan auringon huomaa, ja sillä on ollut hyvää onnea: rinteellä kukkivat kurjenpolvet, punaailakit, ensimmäiset päivänkakkarat ja harakankellot. Niityn poikki kulkee soikea harjanne, joka muodostaa kuin saaren – jääkauden muotoileman sorakumpareen, drumliinin, jolla on usein kivi-
sydän.

Metsän laidassa on kirkas lähde, jonka luo joku on jättänyt tuohisen lipin. Py-sähdyn siihen juomaan. Suuren kukkivan pihlajan alla lepää matala kivi, johon tuntemattomat kädet ovat toistatuhatta vuotta sitten hakanneet pieniä kuppi-maisia kuoppia. Yhdessä kupissa kiiltelee viiden sentin kolikko ja toisessa on kielonkukka.

Lähteen takaa hahmottuu sammaloitunutta kiviaidan katkelmaa ja vähän kauempana näkyy pieni kiviraunio – ehkä muinaisen kasken tai metsään rai-vatun pellon jäljiltä. Ympärillä humisee sekametsä, joukossaan suuria punaisin kävyin kukkivia kuusia. Niiden juurella puolihämärässä hohtaa valkeita kukkia, ketunleipiä ja metsätähtiä.

Hieman ylempänä polku poikkeaa talonrauniolla – vain vanhan keskusmuu-rin hahmo on jäljellä, muu on kadonnut. Täällä lienee joskus sijainnut torppa. Neitoperhonen suurine silmäkuvioineen lepäilee lämmintä kivimuuria vasten.

Sivummalla näkyy suppilomaisia notkoja, suppia, ja yhdessä niistä päilyy suonsilmä. Poikkean kurkistamaan pikkusuota. Supan varjossa on viileää, ja siellä vallitsee merkillinen hiljaisuus, edes tuuli ei kuulu tänne. Mutta haluan nousta harjun laelle kesätuuleen, sinne minne polku johtaa. Ohitan rinnekivi-kon, jota epäilen muinaisrannaksi. Ehkä jokin Itämeren vaihe on joskus ylettynyt tänne, ja aallot ovat työstäneet rantakivet paljaiksi. Sen jälkeen maasto muuttuu karum-maksi, ja saavun puhtaaseen män-nikköön. Rinne jyrkkenee.

Hengästyttävän nousun jälkeen olen perillä korkealla sijaitsevalla näköalapaikalla.

Kuusi kukkii punaisin emikukinnoin. Täl-laista punaista käpyä kiipesi Hellaakosken runon hauki puraisemaan.

Oikealla: Kuikkaperhe illankajossa. Monet taiteilijat ovat saaneet innoituksensa suomalaisesta maisemasta.

Edessä avautuu huikea maisema: syvänsininen salmijärvi monine saarineen ja niemineen, ja kaukana siintää laaja kimalteleva ulappa yllään valkeita kumpupilviä. Enimmäkseen näen metsää ja vettä, vettä ja metsää. Sinistä ja vihreää. Kun kiikaroin suurta maisemaa, näen vihreässä ja sinisessä yksityiskohtia: kaksi kirkontornia ja yhden tehtaanpiipun, näkötornin toisella harjulla, voimalinjoja ja teitä ja niillä autoja. Peltoja siellä täällä, taloja, rannoilla huviloita ja laitureita, järvellä veneitä. Kaikki ihmisen luoma näyttää pieneltä, lilliputtimaiselta. Täältä ylhäältä ei hahmota sitä, miten paljon metsää on hakattu, miten paljon on nuortametsää ja miten vähän vanhaa.

Veden ja maan välinen leikki hallitsee näkymää. Kalasääski lentää taivaalla kohti pesäänsä kala kynsissään.

Mieleen nousevat maantieteilijä J.G. Granön klassiset sanat, joilla hän kuvaili Suomea: missään muualla maailmassa ei ole kaukomaisemassa niin paljon veden ja maan vaihtelua kuin maassamme.

Tällaisen maiseman voi kuulla myös musiikkina. Mieleen nousee Jean Sibelius, joka Aulangonjärven rannoilla kuljeskellessaan löysi alkusävelet *Finlandiaan*.

Runeberg ja Topelius kuvasivat suomalaista maisemaa sanoin – tällaista korkealta nähtyä, järvien kirjomaa sisämaan maisemaa, joka oli heille yhtä kuin Suomi. *Mä oksalla ylimmällä... Maa kunnasten ja laaksojen...Totuuden, runon kotimaa, tuhatjärvinen... Maan eestä kuolisitko tänään...*

Samoin katseli Aleksis Kivi: *Kaukaiset kylät ja kylien pellot/ vuorelta korkeelta nähdään/ helluntai-yön helavalkean leimues/ ja hohtaes korkuuden kiireen./ Kuvaan seitsemän kirkon tornit/ vaalean taivaan rannalt...*

Moni Euroopan valtio on syntynyt konkreettisesti sodasta, kun taas Suomi syntyi runoista.

Runeberg kirjoitti kyllä sodasta *Vänrikki Stoolin tarinoissa*, mutta Suomen idea hahmottui hänelle ennen kaikkea sisämaan luonnosta ja kansasta. Hän, kuten myös Zacharias Topelius ja Aleksis Kivi, sanoittivat Suomea luonnonmaisemana. Sen satoa korjaamme edelleen. Myös Pentti Linkolan Runo-Suomen juuret näyttävät johtavan samaan suuntaan.

Luontosuhteemme taustalla häämöttää lisäksi ”maailman suurin runokirja” – *Suomen kansan vanhat runot*, joiden pohjalta Lönnrot toimitti *Kalevalansa*. On tärkeää huomata, että runoja on kerätty Suomessa monilta paikkakunnilta, ei vain Karjalasta.

Vanhat runot ammensivat luonnosta mutta eivät varsinaisesti kuvanneet maisemia, ainakaan realistisesti yksi yhteen; runonlaulajat kyllä tunsivat sanan maisema. Runojen nelipolvisten trokeiden maailma oli symbolinen ja myyttinen. Se kuului ajattomaan aikaan, kun taas kansallisromantikot pyrkivät yhdistämään muinaisrunojen hengen realistisesti tarkasteltuun luonnonmaisemaan ja valtion sarastukseen. Maisemalle annettiin historia ja vuosilukuja, ja samalla lineaarinen aika.

Tältä näköalapaikalta näen molemmat – maiseman kerrostumisen kulttuurisena ilmiönä sekä aavistuksen syvästä ajasta, joka ei kulje pisteestä toiseen vaan leviää auringonvalossa kaikkialle. Maisema auttaa minua hahmottamaan ”suurta kuvaa” ja valmistautumaan vaellukselleni. Haluan aloittaa retkeni seuraavasta keväästä ja kulkea metsissä syksyyn, lehtien putoamiseen saakka.

Sinisen ja vihreän kirjoma maa

HARJULTA TAI VUORELTA avautuva näkymä, jossa vesi ja maa vuorottelevat, on jossain muodossa ominaista lähes jokaiselle Suomen kolkalle. Vastaavia maisemia on paitsi eteläisissä maakunnissa myös Lapissa, Pohjanmaan soilla ja jokivarsissa, Kainuussa, Karjalassa, Keski-Suomessa kuten myös Ahvenanmaalla. Vettä, vaihtelevaa metsää, veden liplatusta, latvojen huminaa – kullekin seudulle ominaisella tavallaan.

Suomi on täynnä kiehtovia paikkoja, ja haluaisin kirjoittaa itseni sisään niihin kaikkiin. Mutta minun on valittava – maisema on fyysinen ja konkreettinen, se on paikallinen, ja siihen on syytä tutustua hitaasti, jalkautumalla. Etsin maisemakokonaisuutta, joka edustaisi monipuolisesti Suomea mutta olisi vielä hallittavissa yhden suven aikana.

Suomeen on nimetty 10 maisemamaakuntaa¹, joiden joukosta valitsen itselleni tutuimman mutta myös sellaisen, johon minun on helpointa jalkautua: Hämeen viljely- ja järvimaan. Halusin löytää alueen, jossa suhteellisen pienellä alueella olisi mahdollisimman paljon tyypillisiä Suomen luonnosta kertovia piirteitä ja visuaalista monimuotoisuutta.

Aivan kuten kultakauden taiteilijat lähtivät etsimään erämaata, lähden minäkin maisemiemme jäljille. Millaisista kerroksista ne ovat muodostuneet, ja piilekö jossain niiden uumenissa vielä koskematonta alkumetsää?

Hämeen viljely- ja järvimaa on jaettu neljään, keskenään erilaiseen seutuun: Tammelan ylänkö kohoaa lounaassa, Hämeenlinnan ja Tampereen välille sijoittuu laajempi Keski-Hämeen viljely- ja järviseu, idässä Päijänteen seutu kattaa suurjärven valtaosan rantoineen, ja pohjoisessa levittäytyy Pohjois-Hämeen järviseu. Sen ohella katselen luonnontieteellisten maakuntien karttaa, johon on piirretty Tavastia australis ja Tavastia borealis, eteläinen ja pohjoinen Häme. Se edustaa varsin hyvin vanhaa käsitystä ”Suur-Hämeestä”, jonka tausta on hämäläisten eräretkialueissa ja valtavassa Hämeen linnaläänissä.

Tarkoilla rajoilla en halua polkuja kahlehtia; kaikenlaisia rajoja ihminen voi papereihinsa piirrellä, mutta luonnossa erilaiset siirtymät ilmenevät pehmeämmin. Valitut retkimaastot kuvastavat laajemmin koko Suomen luontoa. Kun puhun ”maisemamaakunnasta”, viittaan samalla vastaavanlaisiin maisemiin koko Suomessa – monessa kohdin se on minulle enemmän katsomisen tapa kuin paikka.

Hämeen viljely- ja järvimaa on yksi Suomen kymmenestä maisemamaakunnasta.

Luonnontieteelliset maakunnat Tavastia borealis eli pohjoinen Häme ja Tavastia australis eli eteläinen Häme.

Hämeen viljely- ja järvimaa on laajan Järvi-Suomen lounaisin osa, joka on rajattu omaksi kokonaisuudeksi pitkän kulttuuri- ja asutushistoriansa tähden. Se on järvinen ja harjuinen seutu, rannikkoseutua korkeampaa sisämaata, mutta samalla siinä on vahvasti eteläisiä piirteitä. Alue kuuluu eteläboreaaliseen ilmastovyöhykkeeseen, ja paikallisesti siihen sisältyy lauhkeampia alueita. Melkein puolet alueesta on reheviä lehtoja ja lehtomaisia kangasmetsiä. Sen kruununa on vehmas Etelä-Hämeen lehtokeskus (tuonnempana puhun Hämeen lehtokeskuksesta), jossa viihtyvät jalot lehtipuut lounaisrannikon tammivyöhykkeen tavoin. Lehtokeskus kattaa lähes puolet maisemamaakunnasta.

Aluetta elävöittävät monet päivänpaisteiset harjut, niiden hämyiset supat ja mosaiikkimainen saaristen järvien, lampien ja pienten soiden vaihtelu. Vuokkovyöhykkeen pohjoisraja kulkee alueen poikki – ja lehtokeskuksessa kukkii sini- ja valkovuokon lisäksi keltavuokko.

Kalasääski kuuluu Hämeen taivaalle. Muita maisemamaakunnan eläimiä ovat piilotteleva ilves ja yön liito-orava. Monet lajit ovat itäistä, siperialaista tyyppiä, kuten juuri liito-orava – sitä ei esiinny enää lännessä Pohjanlahden takana.

Hämeen viljely- ja järvimaasta melkein puolet kuuluu lehtokeskukseen. Kuusen runkojen vieno punerus kertoo maaperän vehmaudesta. Kuva Anneli Jussila

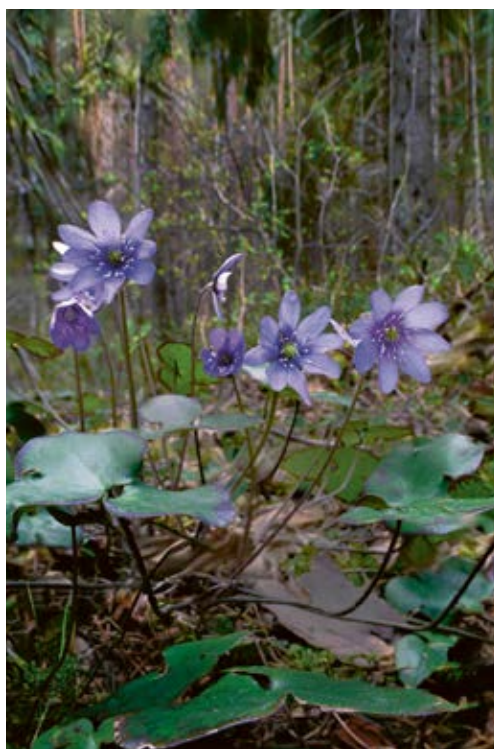

Seudulla esiintyy ja osin sinnittelee useita uhanalaisia ja arvokkaita kasveja, kuten niin sanottujen mammuttiarojen eli tundra-arojen relikti hämeen-kylmänkukka. Osa kasveistakin on vaeltanut harjuja myöten idän suunnasta; tällaisia ovat kylmänkukan ohella kangasvuokko, lehtotähtimö ja kynäjalava, jotka lähes puuttuvat läntisestä Suomesta.

Alueella tai aivan sen liepeillä on suojeltu kuusi kansallispuistoa – Torron-suo, Liesjärvi, Päijänne, Isojärvi, Leivonmäki ja Helvetinjärvi – ja kaksi luonnonpuistoa – Vesijako ja Sinivuori – kuten myös joukko pienempiä yksityisiä suojelualueita. Lisäksi alueeseen kuuluu kolme kansallismaisemaa ja lukuisia valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä maisema-alueita.

Vesiväylistä suurimpia ovat Kokemäenjoki ja Kymijoki, järvistä Päijänne ja Vanajaveden vesistön selät ja reittivedet. Salpausselkien reunamuodostumat ovat Hämeen viljely- ja järvimaassa korkeimmillaan, erityisesti Vääksyn ja Lahden seudulla. Maastoa kirjoavat niiden lisäksi lukuisat enimmäkseen luode-kaakko-suuntaiset harjut ja muut jääkauden jättämät moreenimuodostumat. Alueeseen sisältyy jonkin verran vedenkoskemattomia eli supra-akvaattisia maita. Nämä alueet jäivät heti mannerjäätikön sulaessa kuivaksi maaksi, ja niitä on huippuina Tammelan ylängöllä, Padasjoella ja Lahden seudulla.

Yhteenvetona voi sanoa, että Hämeen viljely- ja järvimaa sisältää keskeisiä piirteitä useimmista Suomen maisema-alueista, Lappia lukuun ottamatta. Maisemamaakunta on kuin tihentymä lähes koko maasta. Alueella on myös omintakeisia piirteitä. Jopa merellisyys kuuluu kuvaan: Päi-

Sinivuokko kukkii runsaana lehtomaisessa maaperässä.

jänne on tunnelmaltaan yhä kuin rannaton muinaismeri, mitä se pitkään olikin.

Kun katselen maisemaa täältä ylhäältä, näen miten taivaanranta aaltoilee – kaikkialla on harjuja, kumpareita, mäkiä, kalliomuodostelmia. Ajattelen Suomen geologista erityisyyttä. Kallioperä on ikivanhaa, mutta sitä verhoava maaperä on geologisesti nuorta, syntynyt jääkausien jälkeen. Moreeni kattaa suuren osan maankamarasta. Vedenkoskemilla eli subakvaattisilla alueilla kalliot ovat paljastuneet, ja alavaa kamaraa peittävät vellovassa meressä syntyneet savi, hiesu ja hiekka.

Tosiasiassa viimeisin mannerjäätikkö ei pyyhkinyt maisemiamme täysin paljaksi vaan loputtoman kärsivällisellä työllään hienonsi kallioista sopivaa ainesta, josta maaperä syntyi. Maaperän paksuus on Suomessa keskimäärin 3–4 metriä, mutta esimerkiksi Vääksyn Aurinkovuorella se on peräti 110 metriä! Mullan ja humuksen paksuus ulottuu kuitenkin vain muutamasta sentistä puoleen metriin.

Juuri Hämeen viljely- ja järvimaahan on keskittynyt runsaasti jääkauden muovaamia maastonmuotoja. Erilaisista harjuista Salpausselät ovat tunnetuimpia. Niistä ensimmäinen kulkee alueen kaakkoisrajalla ja toinen ja kolmas sen halki. Lisäksi alueen halkaisee pohjoisempaan niin sanottu Sisä-Suomen reunamuodostelma. Harjut luovat yhdessä vesistöjen kanssa hämäläisen maiseman perustan.

Lounaasta savitasangoilta lähes tyttäessä Häme alkaa siinä, missä kumpareet ilmaantuvat näkyville. Geologisesti arvokkaita muodostelmia

Hämeen kylmänkukan ja kangasvuokon risteymä. Harvinaiset kylmänkukat ovat Hämeen alueen erikoisuus.

ovat Hyvinkään–Mäntsälän reunamoreenikenttä ja Punkalaitumen–Lopen drumliinikenttä. Lisäksi tunnetaan Kalvolan–Rengon erikoisten kumpumoreenien muodostama kenttä. Nämä jääkauden muovaamat jäljet tekevät maastosta vaihtelevaa, vaikka korkeita vuoria on lähinnä pohjoisella Päijänteellä. Suhteelliset korkeuserot voivat kuitenkin olla suuria.

Maaston kumpareisuus on johtanut myös siihen, että vedenjakajia ja eri suuntiin juoksevia virtavesiä on alueella runsaasti.

Muulla maailmassa raja kallion ja maaperän välillä on usein pehmeämpi ja asteittaisempi kuin Suomessa. Meillä maaperä rajautuu jyrkästi kallioperään.²

Lehtokeskusten rehevyys liittyy suurelta osin maan mineraalisuuteen. Ehkä mannerjään reunan junnaaminen paikoillaan ja edestakaisin juuri näillä seu-duilla on tehnyt Hämeen lehtokeskuksen maaperästä ravinteikkaan. Rapautuva kivi vaikuttaa keskeisesti maaperän laatuun ja kasvillisuuteen. Lehtokeskuksessa esiintyy ravinteikkaista kivilajeista ainakin gabroa, amfiboliittia, pegmatiittia ja diabaasiakin, paikoin uraliitti-porfyriittia.

On mielenkiintoista, että *Tavastia australis* on hyvin lajirikasta aluetta, varsin lähellä Uuttamaata ja Varsinais-Suomea. Lajimäärät vaihtelevat 21 000:n ja 24 000:n tunnetun lajin välillä. Boreaalisisessä Hämeessä niitä tunnetaan jo selvästi vähemmän eli 12 000 lajia.

Maaperän viljavuus liittyy suoraan siihen, millaista metsää missäkin kasvaa. Maaperä siis ratkaisee, onko kysymys lehdosta, lehtomaisesta kankaasta, tuoreesta kankaasta vai kuivista kangastyypeistä.

Ihminen maisemassa

TÄMÄKIN HARJU, JONKA huipulla nyt seison, on mannerjäätikön muistomerkki. Noin 11 000 vuotta sitten valtaosa Suomesta oli yhä jäätikön alla, mutta kaakossa jo asuttiin. Rannat houkuttelivat ihmisiä, sillä vesistöt tarjosivat varman elinkeinon.

Tuhansien vuosien ajan Suomen alueella eli harvakseltaan väkeä, jonka oletetaan puhuneen nyt kadonnutta kieltä tai useita kieliä.³ Heistä on jäänyt hyvin vähän materiaalisia jälkiä, koska lähes kaikki näiden ihmisten käyttämät materiaalit, kuten myös heidän ruumiinsa, ovat kadonneet luonnon kiertokulkuun. Matalat kuopat kertovat joko asumuksista tai peuranpyynnistä. Yleisimmästä

elinkeinosta kalastuksesta on jäänyt vielä vähemmän jälkiä. Läheiseen ja syvään luontosuhteeseen viittaavat kuitenkin arvoitukselliset kalliomaalaukset. Myös lapinraunioiksi – rannikolla hiidenkiukaiksi – kutsutut kiviröykkiöt saattavat olla näiden heimojen tai saamelaisten rakentamia.

Suurin osa Suomea ja Karjalaa oli yhä rautakauden lopulla eli noin tuhat vuotta sitten saamelaisten asuttama. Saamelaiset harjoittivat vaihtokauppaa etelään tulleiden ihmisten kanssa. Vaihtokaupan merkitystä heidän materiaaliselle kulttuurilleen kuvastaa se, että he olivat lopettaneet raudan ja keramiikan valmistuksen jo esihistoriallisena aikana.⁴

Monin paikoin hämäläisessä nimistössä on saamelaislähtöisiä ja suomalaisia nimiä rinnan, ja lisäksi on selittämättömiä, kadonneisiin muinaiskieliin viittaavia nimiä. Vanhimmat nimet ovat tärkeiden luonnonpaikkojen kuten järvien, jokien ja vuorten nimityksiä, esimerkiksi Päijänne, Lummenne, Roine ja Tammerkoski.

Paikannimissä näkyy myös hämäläinen eräntynti. Eräntävijöiden asuinpaikka oli vanhoissa Hämeen pitäjissä, ja eräntävijöiden antamat nimet – esimerkiksi Jämsän Kankarisvesi – kertovat aiemmasta vuodenkiertoon sitoutuneesta puoliliikkuvasta elämäntavasta. Keskiajan lopulla Hämeen talonpojilla oli eräsijoja jopa 300 kilometrin päässä kotitaloista, jopa eteläisessä Lapissa, ja esimerkiksi pätkänäläisillä Pihtiputaalla asti.⁵

Väestöt ovat vaihtuneet, sekoittuneet tai siirtyneet, mutta maiseman ainekset – harjut, maaperä ja vedet – ovat yhä samoja tai jäljitettävissä. Monin paikoin kohtaamme samantyyppisiä metsiäkin – vai kohtaammeko? Tätäkin kysymystä haluan jalkautua tutkimaan.

✱

Maisemasta, jota katselen ylhäältä harjulta, en löydä enää konkreettisia merkkejä kivikaudesta. Kun kivikausi pitkälti piilotti jälkensä, rautakauden merkit sen sijaan näkyvät monin tavoin. Esimerkiksi Vanajaveden laaksossa vaikuttaa olevan enemmän sääntö kuin poikkeus, että kylien juuret ovat rautakaudessa. Eri-laisia esihistoriallisia rakenteita, kuten röykkiöitä ja kuppikiviä, löytyy erityisesti ajanlaskun alun jälkeisiltä vuosisadoilta, kuten myös rautakauteen asti viittaavaa kansanperinnettä. Paikka, jonka ohitin äsken harjupolulla, uhrikivi vanhan pihlajan alla, saattaa olla muisto luonnonuskonnon pyhästä lehdosta, hiidestä. Uusia rikkaita, runsasesineisiä hautoja löytyy edelleen näillä main.

Metsä on ottanut haltuunsa vanhan hevoscärryjen aikaisen kulkuväylän.

IHASTUTTAVA KIRJA SUOMALAISISTA IKIMETSISTÄ

Anneli Jussila lähtee etsimään maamme ”alkumetsää” ja erilaisten maisemien syviä juuria. Retkillään hän luotaa myös Pentti Linkolan ajatuksia ja elämää tälle merkityksellisten paikkojen kautta. Millaisia ne olivat, missä ne sijaittivat?

Anneli Jussila kuljettaa lukijaansa vanhan Suur-Hämeen alueilla, kulttuuri-maisemissa, suojelualueilla sekä koskemattomissa metsissä. Hän vierailee monilla Luonnonperintösäätiön suojelualueilla ja kuvaa niiden rikasta luontoa. Teoksessa pohditaan myös maisemiin kätkeytyvää ”himmeää hehkua”, metsien villiä lumousta, josta Linkolakin puhui.

Mitä metsien ja luonnon monimuotoisuus tarkoittaa ja miten se voisi säilyä? Miksi omien lakiansa mukaan toimivat ekosysteemit ovat tärkeitä myös ihmiselle? Kehityksen suunta on vielä mahdollista kääntää, mutta se vaatii todellisia tekoja, rauhaan jätettyjä alueita, joihin alkumetsä voi palata.

Alkumetsä juhlistaa Luonnonperintösäätiön tähänastista 30-vuotista taivalta, mutta sen sanoma on ajaton. Yhden kirjan tuotolla säätiö suojelee keskimäärin 30 neliometriä suomalaista metsää. Ihmisillä se vastaa yksion kokoa, metsässä miljoonien eliöiden maailmaa.

56.9

Etukannen idea ja kuva:
Taneli Eskola

Kannet: Justine Florio/
Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-850-398-9

9 789528 503989

DOCENDO

www.docendo.fi

MIX
Paperi | Tukee
vastuullista metsänhoitoa
FSC® C002795